

Middlemarch

George Eliot *Middlemarch*

Vertaald door ANNELIES ROELEVELD *en* MARGRET STEVENS

Met een nawoord van ELLEN DECKWITZ

ATHENAEUM—
POLAK & VAN GENNEP
AMSTERDAM

Eerste druk, 2002; tweede druk, 2004; derde druk, 2010;
vierde druk, 2016; vijfde druk, 2025

Oorspronkelijke titel *Middlemarch*, 1871

Copyright vertaling © 2002 *Annelies Roeleveld en Margret Stevens /
Athenaeum—Polak & Van Gennep, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam*
Copyright nawoord © 2025 *Ellen Deckwitz*

Boekverzorging *Henk Pel*
Omslag *Bart van den Tooren*

Athenaeum—Polak & Van Gennep
ISBN 978 90 253 1920 5 / NUR 302
www.uitgeverijathenaeum.nl

Inhoud

Inleiding	7
Deel 1 <i>Juffrouw Brooke</i>	9
Deel 2 <i>Oud en jong</i>	145
Deel 3 <i>Wachten op de dood</i>	271
Deel 4 <i>Drie liefdesproblemen</i>	381
Deel 5 <i>De dode hand</i>	507
Deel 6 <i>De weduwe en de echtgenote</i>	629
Deel 7 <i>Twee soorten verleiding</i>	751
Deel 8 <i>Zonsondergang en zonsopkomst</i>	861
Finale	979
Nawoord van de vertalers	991
Nawoord <i>Een bevredigend einde</i>	999
Noten	1003

Inleiding

Wie van ons die geïnteresseerd is in de geschiedenis der mensheid en hoe dat merkwaardige mengsel reageert onder alle mogelijke experimenten van de Tijd, heeft niet eens, al was het maar kort, stilgestaan bij het leven van de heilige Teresa, heeft niet eens zacht geglimlacht bij het beeld van dat kleine meisje dat op een morgen hand in hand met haar nog kleinere broertje eropuit trok om het martelaarschap te gaan zoeken in het land der Moren? Daar stapten ze op hun kleine beentjes landelijk Avila uit, met de grote ogen en het hulpeloze voorkomen van een paar hertenjongen, maar met een menselijk hart, dat al klopte voor een nationaal ideaal; totdat ze werden geconfronteerd met de huiselijke werkelijkheid in de vorm van ooms, die een eind maakte aan hun grote plannen. Die kinderpelgrimage was een passend begin. Teresa's hartstochtelijke, ideale karakter had een leven als een heldendicht nodig: wat konden verhalen in vele delen over middeleeuwse ridders en hun dames, of de sociale veroveringen van een briljant meisje haar schelen? Haar vuur verteerde zulke lichte brandstof snel en vlamde hoog op, gevoed uit haar innerlijk, op zoek naar onmetelijke bevrediging, naar een ideaal dat ze nooit moe zou kunnen worden, dat zelfvertwijfeling zou verzoenen met het extatische bewustzijn van een leven buiten het eigen ik. Ze vond haar heldendicht in de hervorming van een geestelijke orde.

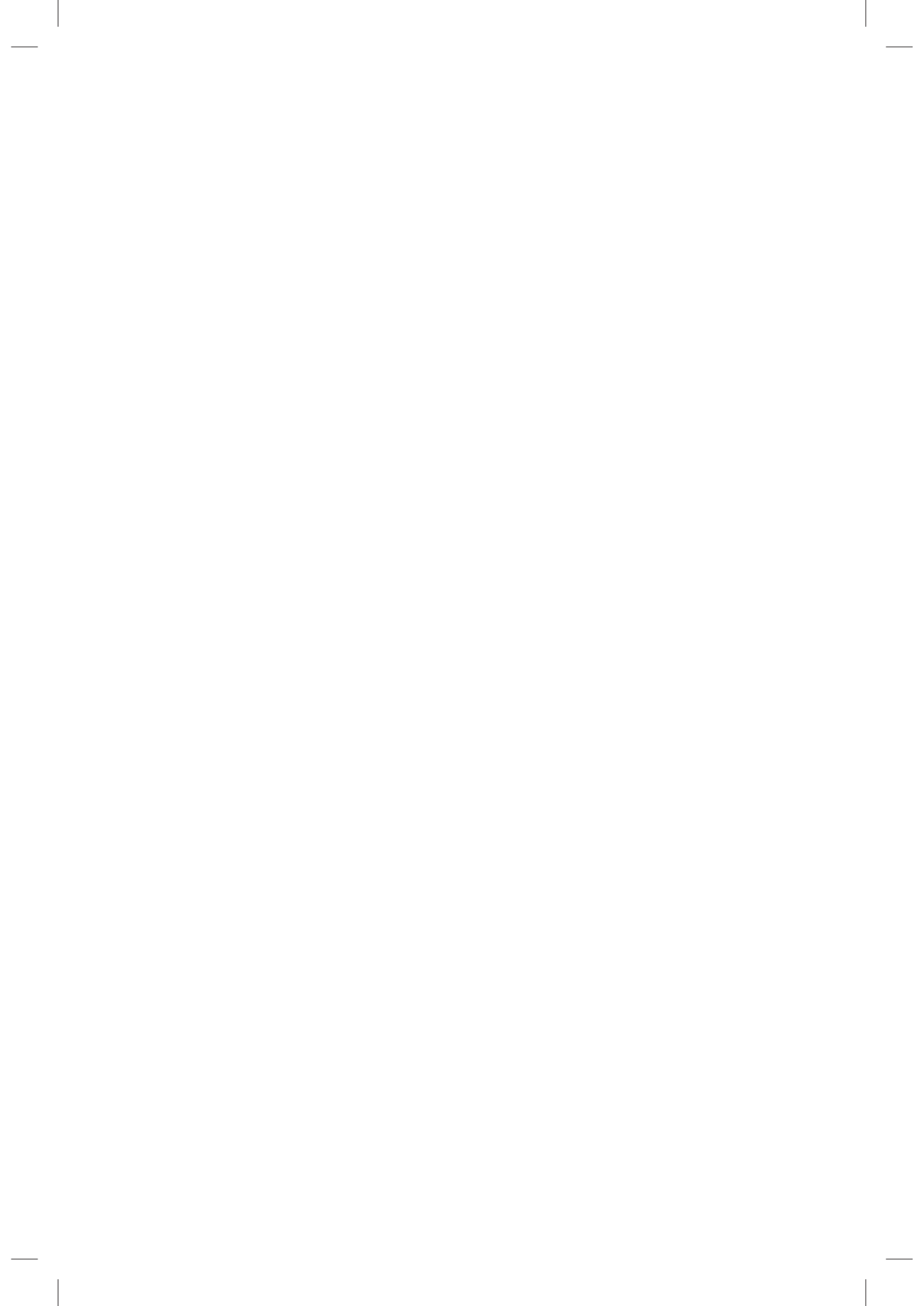
Die Spaanse vrouw, die drie eeuwen geleden leefde, was zeker niet de laatste in haar soort. Er zijn vele Teresa's geboren die geen leven hebben gevonden als een heldendicht waarin zich steeds opnieuw daden ontplooiden die tot in alle hoeken van de wereld weerklank vonden, misschien werd het niet meer dan een leven vol vergissingen, voortgesproten uit een zekere geestelijke groots-

heid die slecht strookte met de povere mogelijkheden, misschien een tragische mislukking die geen dichter vond en onbeweend in de vergetelheid verzonk. Bij het licht van zwakke lampen en verstrikt in de omstandigheden probeerden zij hun gedachten en daden in verheven overeenstemming met elkaar te brengen, maar uiteindelijk leek hun geworstel in gewone ogen niet meer dan vormloosheid en gebrek aan consequentie, want deze later geboren Teresa's werden niet gesteund door een samenhangende maatschappelijke orde en godsdienst die de functie van het weten konden vervullen voor de vurig verlangende ziel. In hun vurige gevoelens werden ze heen en weer geslingerd tussen een vaag ideaal en de gewone verlangens van vrouwen, zodat het een werd veroordeeld als een exces en het andere als een misstap.

Sommigen hebben gedacht dat deze onbeholpen levens het resultaat zijn van de onhandige onduidelijkheid waarmee de Allerhoogste de vrouwelijke natuur heeft geschapen: als er een norm voor vrouwelijke incompetentie bestond die zo duidelijk lag als het al dan niet verder dan drie kunnen tellen, dan kon de maatschappelijke positie van vrouwen met wetenschappelijke nauwkeurigheid geregeld worden. Inmiddels bestaat die onduidelijkheid nog steeds en de variatie is in werkelijkheid oneindig veel groter dan men zou kunnen afleiden uit de gelijkvormigheid van vrouwenkapsels en de favoriete liefdesverhalen in proza en dichtvorm. Hier en daar wordt tussen de eendjes in de bruine vijver ongemakkelijk een klein zwaantje grootgebracht, dat nooit de weg vindt naar de levende rivier en het gezelschap van haar eigen zwempotige familie. Hier en daar wordt een heilige Teresa geboren, stichteres van niets, wier liefderijke hartenklop en gesnik om onbereikte goedheid bevend verstommen en verstrooid worden tussen de hindernissen, in plaats van zich samen te ballen in een daad die nog lang voort zal leven.

Deel I *Juffrouw Brooke*

Hoofdstuk I

Waar ik geen goeds kan doen, want slechts een vrouw,
Streef ik gedurig naar 't welhaast toch goede.

BEAUMONT AND FLETCHER, *The Maid's Tragedy* (1619)

Juffrouw Brooke bezat het soort schoonheid dat door zeer eenvoudige kleding nog geaccentueerd schijnt te worden. Haar handen en polsen waren zo welgevormd en fijn dat ze mouwen kon dragen die even onopgesmukt waren als die waarin Italiaanse schilders de Heilige Maagd zagen, en zowel haar profiel als haar gestalte en houding schenen des te waardiger in haar simpele kleding, zodat ze in vergelijking met de provinciale mode zo indrukwekkend was als een fraai citaat uit de bijbel – of van een van onze grootste dichters – in een alinea in de krant van vandaag. Men zei over het algemeen van haar dat ze buitengewoon intelligent was, maar gewoonlijk met de toevoeging dat haar zuster Celia veel verstandiger was. Toch droeg Celia nauwelijks meer opsmuk en alleen wie scherp oplette zag dat haar kleding anders was dan die van haar zuster en dat de wijze waarop ze die droeg iets kokets had. Dat juffrouw Brooke zich eenvoudig kleedde had verschillende oorzaken, die grotendeels ook voor haar zuster golden. Hun eergevoel als dames van stand had er iets mee te maken: het geslacht Brooke mocht dan niet werkelijk tot de aristocratie behoren, zij waren beslist van zeer goeden huize – wie een generatie of twee terug ging, zou geen voorvaders vinden die de ellentok hanteerden of pakjes inpakten – niets lager dan admiraal of predikant, en er was zelfs een voorouder te vinden die als puritein onder Cromwell gediend had, maar zich later weer bekeerd had

tot monarchie en staatskerk en uit alle politieke troebelen tevoorschijn had weten te komen als de eigenaar van een aanzienlijk familielandgoed. Jongedames van dergelijke afkomst, die in een rustig landhuis woonden en kerkten in een dorpskerk die nauwelijks groter was dan een salon, beschouwden opschik natuurlijk als iets waar dochters van marskramers zich druk over maakten. Verder was er de manier waarop de betere kringen met geld omgingen, wat er in die tijd op neerkwam dat vertoon in kleding het eerste was waarop bezuinigd werd als er enige ruimte nodig was voor uitgaven die meer zichtbaar in overeenstemming waren met de goede stand. Dergelijke redenen zouden meer dan voldoende zijn geweest om de simpele kleding van de jongedames te verklaren, zonder dat daar nog godsdienstige sentimenten bij hoefden te komen, maar in het geval van juffrouw Brooke zou de godsdienst alleen al genoeg zijn geweest en de zachtaardige Celia stemde met al deze opvattingen van haar zuster in, waarbij ze er het gezonde verstand aan koppelde waardoor de mens in staat is grote en verstrekkende leerstellingen te omhelzen zonder excentrieke opwinding. Dorothea kende vele passages uit de *Pensées* van Pascal en uit de werken van Jeremy Taylor¹ uit het hoofd, en de lotsbestemming van de mensheid, gezien in het licht van het christendom, maakte dat zij aandacht voor de details van damesmode iets vond wat in het dolhuis thuishoorde. Ze kon de intensiteit van een geestelijk leven dat zich bezighield met consequenties voor de eeuwigheid niet rijmen met een grote belangstelling voor pasementen en kunstige stofdraperingen. Ze was theoretisch ingesteld en haakte van nature naar een verheven beeld van de wereld waar de gemeente Tipton en haar eigen gedragsregels aldaar onbevangen deel van konden uitmaken; ze was gecharmeerd van intensiteit en grootheid en omarmde roekeloos wat in haar ogen die eigenschappen bezat; de kans was groot dat zij het martelaarschap zou zoeken en dan haar uitspraken zou herroepen, om alsnog het martelaarschap te vinden in een hoek waar ze het niet gezocht had. Dergelijke karaktertrekken in een meisje op huwbare leeftijd hadden wel een nadelig effect op haar toekomst en verhinderden dat haar vooruitzichten zoals gebruikelijk afhingen van een goed uiterlijk, ijdelheid en affecties zo volgzzaam als die van een hondje. Met dat al was zij, de oudste van de twee zusters, nog geen twin-

tig, en ze hadden, sinds ze hun ouders verloren toen ze ongeveer twaalf jaar waren, samen een zowel zeer beperkte als zeer onzorgvuldig doordachte opvoeding genoten, eerst in een Engels gezin en daarna in Lausanne in een Zwitsers gezin; hun ongetrouwde oom en voogd probeerde op deze manier de nadelen van het feit dat ze wees waren te compenseren.

Het was nauwelijks een jaar geleden dat ze bij hun oom op Tipton Grange waren komen wonen. Hun oom was een man van bijna zestig, hij was inschikkelijk van aard, had sterk uiteenlopende meningen en wisselende politieke opvattingen. In zijn jonge jaren had hij veel gereisd en in de contreien waar hij nu woonde vond men dat hij daar een wel wat erg wanordelijke manier van denken aan had overgehouden. De conclusies van mijnheer Brooke waren even moeilijk te voorspellen als het weer: men kon uitsluitend met zekerheid zeggen dat hij met de meest welwillende bedoelingen zou handelen en dat hij daar zo weinig mogelijk geld bij zou uitgeven. Want zelfs in een binnenste als een vormeloze brij bevinden zich altijd nog een paar harde kernen der gewoonte en het geval is bekend van een man die volkomen zorgeloos omsprong met al zijn belangen, behalve als het ging om het bezit van zijn snuifdoos: die hield hij nauwlettend en argwanend in de greep van een vrek.

In mijnheer Brooke was het puriteinse vuur dat in de familie zat duidelijk slapend gebleven, maar in zijn nicht Dorothea vlamde die energie zowel in haar slechte eigenschappen als in haar deugden; soms kon ze het gepraat van haar oom of de manier waarop hij de zaken op zijn landgoed 'op hun beloop' liet nauwelijks dulden en verlangde ze des te meer naar de tijd dat ze meerderjarig zou zijn en zelf over enig geld kon beschikken om aan goede doelen te besteden. Ze werd gezien als een goede partij, want niet alleen hadden de beide zusters zevenhonderd pond per jaar te wachten uit de erfenis van hun ouders, maar als Dorothea trouwde en een zoon kreeg, zou die zoon bovendien het landgoed van mijnheer Brooke erven, dat vermoedelijk ongeveer drieduizend pond per jaar waard was – een pachtopbrengst die rijkdom betekende in de ogen van de families in de provincie, die nog napraatten over het recente optreden van Robert Peel in de Katholieke Kwestie² en nog geen weet hadden van toekomstige goudmijnen, of van die

schitterende heerschappij der rijken, die de levensbehoeften van de goede standen zo fantastisch opgeschroefd heeft.

En waarom zou Dorothea niet trouwen, zo'n knap meisje met zulke goede vooruitzichten? Niets kon haar in de weg staan behalve dat ze een voorliefde had voor uitersten en dat ze er op stond haar leven in te richten volgens opvattingen die een verstandig man wellicht zouden doen aarzelen voor hij haar een aanzoek deed, of die haar er uiteindelijk misschien wel toe zouden brengen alle aanzoeken af te wijzen. Een jongedame met geld en van goede afkomst, die plotseling bij het bed van een zieke arbeider op de stenen vloer knielde en een gebed zei zo hartstochtelijk alsof ze in de tijd van de apostelen leefde, die vreemde opwellingen had: vasten als een roomse paap en 's nachts opblijven om oude theologische boeken te lezen! Zo'n echtgenote zou je op een mooie ochtend ineens wakker kunnen maken met een nieuw plan voor het uitgeven van haar geld dat niet strookte met de wetten der moderne staathuishoudkunde en het houden van rijpaarden; een man zou zich natuurlijk wel tweemaal bedenken eer hij zich aan zo'n verbintenis waagde. Vrouwen werden wel geacht er zekere, niet al te duidelijke, meningen op na te houden, maar het voortbestaan van de maatschappij en het gezin werden gewaarborgd door het feit dat er niet naar die meningen gehandeld werd. Mensen die goed bij hun hoofd waren gedroegen zich net zoals de bureu: als er loslopende gekken waren kon men die zodoende tenminste herkennen en uit de weg gaan.

Het oordeel van de plattelandsbevolking over de nieuwe jongedames, zelfs dat van de landarbeiders, viel algemeen ten gunste van Celia uit, omdat ze zo vriendelijk was en er zo onschuldig uitzag, terwijl de grote ogen van juffrouw Brooke, net als haar godsdienst, een beetje te ongewoon en opvallend leken. Arme Dorothea! Vergeleken met haar was de onschuldig ogende Celia verstandig en wereldwijs; de menselijke geest is zoveel subtieler dan de weefsels aan de buitenkant die er een soort wapenschild of wijzerplaat voor vormen.

Toch merkten de mensen die Dorothea benaderden, voorin genomen als ze waren door deze verontrustende geruchten, dat er een bekoring van haar uitging die daar op onverklaarbare wijze goed mee te rijmen viel. De meeste mannen vonden haar aan-

biddelijk als ze op een paard zat. Ze was dol op activiteiten in de buitenlucht en alle aspecten van het buitenleven en als haar ogen straalden en haar wangen gloeiden van allerlei soorten plezier zag ze er bepaald niet uit als een dweperige kwezel. Paardrijden was een genoegen dat ze zichzelf gunde ondanks een knagend geweten; ze had het gevoel dat ze er op een heidense, zinnelijke manier van genoot en ze keek voortdurend met vreugde uit naar het moment dat ze er vrijwillig afstand van zou doen.

Ze was oprecht en ongedwongen, hartstochtelijk, en had bepaald geen hoge dunk van zichzelf; integendeel, het was aardig om te zien hoe ze Celia allerlei aantrekkelijke eigenschappen en uiterlijkheden toedichtte die de hare verre te boven gingen en als er een heer met andere bedoelingen op de Grange leek te komen dan een bezoek aan mijnheer Brooke, concludeerde ze dat die zeker verliefd was op Celia: sir James Chettam, bijvoorbeeld, die ze voortdurend uit Celia's oogpunt beschouwde en van wie ze zich afvroeg of Celia er goed aan zou doen zijn aanzoek aan te nemen. Dat men hem zou kunnen zien als aanbieder van haarzelf zou haar belachelijk en onzinnig zijn voorgekomen. Dorothea had, hoe vurig ze ook wenste de fundamentele waarheden van het leven te leren kennen, nog zeer kinderlijke ideeën over het huwelijk. Ze wist zeker dat ze een aanzoek van de 'verstandige' geleerde Richard Hooker zou hebben aangenomen, als ze op tijd geboren was om hem te behoeden voor die vreselijke vergissing die hij had begaan bij de keuze van een echtgenote, of van de dichter John Milton, toen hij al blind was, of van een van al die andere grote mannen met vreemde gewoonten, die ze met glorieuze liefde en trouw zou verdragen; maar een goed uitziende, beminnelijke jonkheer, die 'Ja, precies' antwoordde op alles wat ze zei, zelfs als ze haar twijfels uitte, hoe zou ze die als minnaar kunnen zien? Een echt gelukkig huwelijk moest er toch een zijn waarin je man een soort vader was, die je zelfs Hebreuws kon leren als je dat wilde.

Door deze merkwaardige karaktereigenschappen van Dorothea namen de families in de buurt het mijnheer Brooke des te meer kwalijk dat hij geen dame van middelbare leeftijd had aangetrokken als gezelschapsdame en raadgeefster voor zijn nichtjes. Maar hij was zelf zo benauwd voor het hooghartige soort vrouw dat waarschijnlijk voor zo'n post beschikbaar zou zijn, dat hij zich